

Anne Uusen soovib julgelt kasutada protsesskirjutuse meetodit, mille puhul algab kirjutamine õpilastega ühisest mõtete kogumisest, ajurünnakust, ideekaardist jm. Järgneb tööde arutelu kirjutamise ajal, algversiooni täiendamine ja parandamine.

Lugemine ja kirjutamine põhikoolis

M a r e M ü ü r s e p p

TLÜ algõpetuse õpptooli dotsent

Tallinna Ülikoolis on kaitstud viimastel kuudel väitekirju ning peetud konverentse, mille sisu väärrib laiemat tutvustamist.

Eriti rõõmustab, et tähelepanu keskmes on olnud lugema ja kirjutama õppimine ja õpetamine, sest meil Eestis pole veel suudetud piisavas ulatuses minna selles üle uutele ja efektiivsematele meetoditele, ehkki oleme teadvustanud, et hea lugemis- ja kirjutamisoskus on iga-suguse hariduse vundament. Hea on ka tõeada, et lugemis- ja kirjutamisoskust ei ole käsitatud kitsalt tehnilise oskuse-na, vaid lähtutud on lapse kui orgaanilise terviku seisukohast. Nüüd aga as-jast lähemalt.

Protsesskirjutamine

26. mail kaitses Anne Uusen Tallinna Ülikoolis doktoritöö "Põhikooli I ja II astme õpilaste kirjutamisoskus" (juhendaja prof Leida Talts, oponentid prof Anne Nahkur Akadeemiast Nord ja dotsent Maia Rõigas Tartu Ülikoolist). Autor analüüsis 3. ja 6. klassi õpilaste kirjutamis-oskust, katseisikuid oli kokku 740. Prob-

leemina teadvustas uuringu autor, et lu-gemist ja kirjutamist õpetatakse mõnes-ki koolis ja klassis jätkuvalt õigekirja- ja grammatikakeskselt, ehkki juba pärast 1996. aasta õppekava jõustumist oli va-ja üle minna nüüdisaegsematele ja efek-tiivsematele meetoditele. Seda enam on vaja niisugust põhjalikku analüüsi, nagu Anne Uusen oma töös esitab.

Uuriija on üles seadnud sellised hüpoteesid:

- mida pikema ja sisukama teksti õpila-ne kirjutab, seda vähem on seal õigekir-javigu;
- eriõpet vajavate õpilaste osakaal kõigi õpilaste hulgas on väiksem kui logopee-dide pakutud 40%;
- protsesskirjutamise meetod on tõhu-sam kui näiteks traditsioonilised gram-matika õppimise kesksed meetodid;
- poisid ja tüdrukud kirjutavad võrdse-lt hästi.

Anne Uuseni doktoritöö praktiline väl-jund on õpilaste kirjutiste analüütilise hindamise juhend ja edaspidi valmiv kir-jutama õpetamise käsiraamat.

Autor toonitab, et kirjutamisoskus hakkab arenema juba varases lapse-põlves, see oskus on osa tema mängust ja maailmauurimisest. Laps uurib ja kat-setab juba varakult kirjutamise kõikide komponentidega: kirja suund, tähe-hää-liku vastavus, sümbolite tähendus, teks-ti ülesehitus ja paigutus jms. Kooli astuv laps on arengujärgus, mida mõni allikas nimetab kokkuleppeliseks. Lapsel on oma ettekujutus ja arusaam kirjutami-sest, kuid ta ei ole veel valmis kõike, mida õpetus koolis pakub, korraga vas-tu võtma. Laps alles õpib "kokku leppi-ma", mida tuleks kirjutamisel teha, et olla teistele arusaadav. Mida rohkem õpetaja teab lapse varasemast kirjutamiskoge-musest, seda enam naudib ta ühistööd lapsega tema kirjutamisõpinguis.

Väitekirja teoreetilise osa peatükid on kirjutamise õpetamise alustest ja teoreetikute erinevast lähenemisest kirjaõppele. Seal on selgitusi, kuidas saab mainitud ideid koolis ellu rakendada, liiksaks on eestindatud võõrkeelsetest allikatest pärit mõisteid. On ka arutletud, mis vahekorras võiks olla kirjatehnika, grammatika ja muu vajaliku õpetamine.

Erilise rõhu all on hindamine, mille puhul autor tähtsustab positiivset ja informeerivat osa: hindamise kaudu saab laps teada, milles ta on tugev. Hea hindamine keskendub pigem sellele, mis on õigesti, kui sellele, mis on valesti.

Uurimuse empiirilise osa kirjutamisülesanne anti 3. ja 6. klassi õpilastele napilt sõnastatud lähteolukorrana. 3. klassi lapsed pidid kirjutama eriskummalisest juhtumist loomaaias ja veeniskirja vanematele, et need lapse teatavasse toredasse kohta viiksid. 6. klassi õpilased jutustasid loo imelikust objektist. Veeniskirja sisu oli neil seotud koolielu probleemidega. Kuna lapsed said suuresti ise otsustada, millest kirjutavad, olid nende tööd sisu poolest enamasti õnnestunud. Ainult 4% õpilastest ei suutnud kirjutada vähemalt rahuldava sisuga teksti, kusjuures kirjutiste sisu oli ühesugusel tasemel nii sooti kui ka vanuseastmeti.

Töid hinnati nelja tunnuse järgi: sisu, sõnavara, lausestus ja keelekasutuse õigsus (õigekiri ja kirjavahemärgistus).

Selgus, et arvuliselt oli õpilastel kõige rohkem kirjavahemärgi vigu. Teiseks torkas silma, et lausestusega oli õpilastel rohkem probleeme kui õigekirjaga. Kolmandaks, ajakirjanduses ilmutatud eripedagoogide väited selle kohta, nagu vajaks ligi 40% õpilastest logopeedilist abi, ei vasta tõele, sest õigekirja tase oli väga madal vaid mõnes koolis ja klassis – millele logopeedide äärmiselt negatiivsed üldistused ilmselt ongi tuginevad. Väga halva õigekirjaoskusega kooli oli analüüsitud 740 õpilastöö põhjal vaid 8% koolide üldarvust. Väga hea keskmise näitajaga kooli oli 3. klasside osas 21% ja 6. klasside osas 31% koolide üldarvust. (Lisagem, et autor vältis teadlikult vastuvõtukatsetega koolide sattumist uuritava kontingendi hulka.)

Poiste ja tüdrukute õigekirjaoskuse osutus võrdseks, nii et selle uurimuse järgi pole alust arvata, nagu oleksid tüdrukud tublimad.

Anne Uusen julgustab õpetajat: tuleb ergutada lapsi panema kirja võimalikult palju mõtteid, kartmata õigekirjaks esitada. Mida rohkem laps sõnu kirjutab, seda suurem võimalus on tal vältida sõna, mille õigekirja ta veel ei tea. Sisukat, enesele huvitavat teksti kirjutades on laps ka motiveeritum oma teksti toimetama, et teised tema põnevast loost pa remini aru saaksid.

Anne Uusen soovib õpetajatel julgelt kasutada protsesskirjutuse meetodit. See on viimase aastakümne jooksul propageeritud idee, mille puhul algab kirjutamine õpilastega ühisest mõtete kogumisest, ajurünnakust, ideekaardist jm. Järgneb tööde vahepealne arutelu kirjutamise ajal, algversiooni täiendamine ja parandamine. Õpetajatel, kes laste kirjutisi uuringule vahendasid, paluti lisada eeltööd kajastav materjal, kui seda oli. Tulemustest oli selgelt näha, et nendes klassides, kus sisu hinne oli maksimaalne – st kõik õpilased kirjutasiid sisukaid töid, igaüks sai sisuhindeks "5" – oli tehtud mustandeid, kus oli näha, et lapsed olid kirjutamise käigus üksteise mustandeid lugenud ja kommenteerinud.

Anne Uuseni doktoritöö tulemused osutavad vajadusele uurida iga üksiku klassi õppetööd kui omaette tervikut. Teiseks leidis kinnitust seisukoht, et senisest jõulisemalt tuleb levitada tänapäevaseid, lapse aktiivsusele rajatud õpistrateegiaid.

Klassiõpetajate konverents

Teine lugemisele keskendunud sündmus oli 8. ja 9. juunil toimunud konverents "Humanistlik algõpetus. Lugemine. Kirjutamine. Mõtlemine". Korraldajad olid REKK, Algklassiõpetajate Selts, Eesti Lugemisühing ja Tallinna Ülikool. Esimene päev keskendus klassiõpetaja tööle ja teine lugemispesade tegevusele, samas oli kahe päeva ettekannete teemades palju kattuvat. Kõneldi ka klassiõpetaja koostööst lasteaiaõpetaja, eripedagoogi ja muude spetsialistidega.

Keskendumine humanismi ideele jouts Eestis praegu aktuaalsest kasvatusõhustikust, kus kõlavad sageli märksõnad "struktuur", "kava", "projekt" jms abstraktsioonid. Elu viivad aga edasi ennekõike inimesed, kellel on siiras soov laste heaks midagi konkreetset ära teha.

Plenaarettekannetes heitsid Haapsalu kolledži direktor Eve Eisenschmidt ja

TLÜ algõpetuse õppetooli juhataja Leida Talts valgust õpetajakoolituse ja algõpetuse uurimise praegusele seisule. Kirjanik Jan Kaus kõneles ettekandes "Võim ja jõud" vajadusest, et täiskasvanu, sh õpetaja, talitseks oma võimu – mis tal lapse üle on –, et märgata ja lasta mõjule pääseda jõudu, mis lapses on, aidata sel leida väljundeid. IT-ekspert Linnar Viik kirjeldas praegusaja noort põlvkonda kui virtuaalsuhtlusse kandunud: lapsed on harjunud olema pidevalt elektroonilises ühenduses, olgu siis MSN-i, mobiilside jm abil. Sellega kaasnevalt on noortel kujunenud täiskasvanuist paljuski erinevad oskused ja kalduvused, nagu näiteks võime jagada end mitme tegevuse vahel. Psühholoog Aleksander Pulver vastandas nartsisistlikku ja humanistlikku kultuuri.

Rõõmustav oli suure hulga tegevõpetajate hoogne osalemine: pakkumisi töötubadesse ja posterettekannetele; konverentsi materjalide kogumik sisaldab rohkem kui 30 ettekande tutvustust. Oma uurimuste tulemusi tutvustasid Tallinna Ülikooli värsked magistrid Ülvi Sikk, Klaire Sinisalu, Maili Vesiko jt. Eri institutsioonide ja spetsialistide koostööst kõneles Riina Veidenbaum, toonitades, et õpetajad ei pea end pidama üksteise konkurentideks, vaid lapse arengu nimel koonduma ja oma tegemisi kooskõlastama. Margit Lindau andis konkreetseid näpunäiteid sellise õpikeskkonna loomiseks, mis innustab lapsi koos tegutsema, katsetama, rakendama demokraatia põhimõtteid. Marina Varjun tutvustas lasteaia ja kooli hästi toimivat koostöövõrgustikku Sangaste vallas. Kaja Olenko, Krista Saadoja, Hedvi Rebane jt rääkisid õpetajate koostööst kaasava õpetuse korraldamisel ja õpilasele individuaalse õppekava koostamisel.

Huvitavaks kujunes infotehnoloogia teema. Eva Kosk ja Eve Mäeorg töid hulgaliselt näiteid arvutiõpetuse ja eesti keele tundide seostamisest 3. ja 4. klassis. Ingrid Maadvere tutvustas lasteaia-algkoolis loodud virtuaalset infopanka. Tutvustati tehnoloogia võimalusi nii erivajadustega õpilaste (Merje Mägi) kui ka lasteaialaste õpetamisel (Kristiina Toome).

Eri teemade kaudu tõusis esile tänapäeva õpetaja rollijoonis. Kaie Lõhmuse kirjelduse järgi huvitab humanistlikku õpetajat alati õpilase arvamus, ta hindab igaühe kordumatust, toetab seis-

kohta, et õpilane on oma loomult positiivne, loov ja arenev, annab igale õpilasele "teise võimaluse". Monika Vaher ja Ulvi Mihkeles tutvustasid õpetaja enesehindamise kriteeriume, milles oli tähtsal kohal õpetaja abi lapse positiivse minapildi kujunemiseks, perede väärtushinnangute tundmaõppimine, laste koostööoskuste tugevdamine. Paljudes ettekannetes tuli õpetajate loovus ja koostöövalmidus esile lausa silmanähtaval kujul: tutvustati keelekümbluse (Maire Kebbinau, Kai Võlli) ja esimese kooliastme emakeele jaoks õpetajate tööruhmade koostatud õppevahendite sarju (Sirje Toomla, Margit Ross; Ene Hiiepuu, Riina Paatsi).

Kaks ettekannet pühendus kaardile kui infokandjale ja kaartide kaudu õpetamisele (Inga Heinaste, Leelo Kingisepp).

Et tänapäeva õpetaja on kindlasti ka leidlik mängujuht, fantaasiaküllane projekti- jm loovtegevuse korraldaja, seda näitasid oma ettekannetes Krista Nõmmik, Anneli Laamann jt.

Konverentsi tagasiside ankeetides jäi kõlama õpetajate heameel selle üle, et nende tööd on tähtsaks peetud. Ülikooli seinte vahele jäi tubli annus optimismi koos tõdemusega, et tänane akadeemilisel tasemel kõneldud kasvatusteadus ei hõlju kusagil tegelikkuse kohal, vaid on leidnud kinnitust paljude tublide õpetajate töös Keenis, Paikusel, Rakveres, Salmes, Lasnamäel...

Konverentsi tervitas Eesti Õpetajate Liidu esinaine Lehte Jõemaa, kes ärgitas klassiõpetajaid looma oma ametit avalikkuses jõuliselt esindavat ühendust. Paraku on tõesti nii, et klassiõpetaja on kõige tublim omaette, oma klassis-universumis, oma laste-mõttekaaslastega. Paljuski on klassiõpetaja töö koduse toimetuse, perekondliku pesapunumise intiimne varjund juures. Kas klassiõpetaja suudab kuigivõrd oma veendumusi kaitsa oma kooliski, rääkimata laiema üldsusest? Kindlasti on tema tegevust ise loomustavateks joonteks sõbralikkus, armastus, mõista püüdmine, leplikkus – mitte aga niivõrd võitlusvaim!

Käimasolevas õppekavaarenduses on algõpetusele oluliselt tähelepanu pööratud – HTM-i suunised õppekava arendamiseks näevad olulise punktina emakeeleõpetuse tõhustamist algklassides. Samas puudub õppekava tööruhmades algõpetuse tänast taset esindav tööruhm. Ses-

tap kuulus klassiõpetajate konverentsi tegemistesse ka pöördumine haridusministri ja REKK-i poole ettepanekuga luua I ja II kooliastmega tegelev tööruhm.

Konverentsi toimikonnal õnnestus selles küsimuses kohtuda nii REKK-i (Sulev Valdmaa) kui ka HTM-i esindajaga (Urve Läänemets). Selgus, et mõneski küsimuses ollakse sama meelt, mõnes aga ka eri arvamusel, mistõttu on vaja täiendavaid kohtumisi.

Säästev areng ja haridus

31. maist 3. juunini toimus Helsingi Ülikoolis IV rahvusvaheline JTET konverents "Säästev areng, kultuur ja haridus". Lühend JTET märgib ajakirja Journal of Teacher Education and Training, mille on algatanud Daugavpilsli Ülikooli jätkusuutliku hariduse instituut. Nimetatud instituut rajati UNESCO projekti raames, et võimaldada säästva arengu ideed hariduses. Ajakirja toimetab Anita Pipere.

Alates aastast 2002 on ilmunud juba kuus selle ajakirja numbrit, ehkki algul oli kavas anda välja vaid üks aastas. 2003. aastast kuuluvad ajakirja toimetajate hulka Tallinna Ülikooli esindajad ja 2004. aastal oli JTET-i konverents Tallinnas. Ka Helsingi konverentsil oli eestlaste osavõtt silmapaistev: paarkümmend uurijat, osa individuaalse, osa kollektiivse ettekandega (Leida Taltsi ja Marika Veissoni uurimisrühmad).

Miks rõhutatakse konverentsisarja nimetuses säästvat arengut, kui ettekanded ja artiklid keerlevad üleüldse kasvatus- ja õpetuse ümber? Nagu ajakirja asutajad, läti õpetlased Ilga Salite ja Anita Pipere ise oma uurimuses esile toovad, ei suuda tänaseni kuigi paljud haridusinimesed sõnapaari "säästev areng" piisavalt avaralt tõlgendada. Säästvat arengut seostatakse ennekõike majanduse ja loodushoiuga, märksa vähem osatakse nimetada sotsiaalseid ja kultuurilisi aspekte (elukvaliteet ja stabiilsus, tervishoid, kindlustunne, pereelu väärtustamine, ka last säästev lugema ja kirjutama õppimine jm). Ehkki Lätis on säästva arengu ideoloogiaga aastaid justkui tegeldud, ei ole selle põhitõed jõudnud haridustegelikkust vormivaisse dokumentidesse sügavamalt kui fraasidena, märkis Pipere. See tähendab, et pole veel süvenetud sellesse, kuidas õppida elama iseennast, ressursse ja elukeskkonda säästes ja mida selle

eesmärgi suunas liikudes koolis üldse õppida ja õpetada.

Eks ilmselt sellepärast hoiab Daugavpilsli instituut oma ajakirja ja konverentside sarja sisu poolest üsna laiapäajalisena: kui osavõtjaid on rohkem, on lootust, et säästva arengu hariduse mõte leiab järjest enam kõlapinda.

Allpool kokkuvõtte konverentsist prof Leida Taltsi pilgu läbi.

MM: Mida on andnud kokkusaamised ja koostöö läti kolleegide asutatud ajakirjaga JTET?

LT: "Meie õppetooli uurimisteema sisaldab samuti märksõna "jätkusuutlik", käsitledes lapse toimetulekut hariduse omandamise eri etappidel, seepärast on olnud väga rikastav konverentsil kuulda ja ka ajakirjast lugeda, kuidas tõlgendavad hariduse jätkusuutlikkust teiste maade uurijad."

MM: Kas Eesti kasvatustegelikkuse on kuigivõrd jõudnud säästva arengu ideed?

LT: "Säästva arengu idee ei ole Eesti haridussüsteemis ja kasvatustegelikkuses veel kuigivõrd realiseerunud. Koos teiste konverentsil osalenud riikide esindajatega otsiti vastuseid küsimustele, mida tähendab jätkusuutlik haridus, kuidas rakendada jätkusuutliku arengu ideid kasvatustegelikkuses, millised on võimalused nende ideede integreerimiseks parema tulemuse saavutamiseks jt."

MM: Mis oli sellel konverentsil kõige südamelähedasem ettekanne või arutlusaine?

LT: "Meeldis väide, et iga lapse arusaam jätkusuutlikust arengust on seotud tema isikliku kogemusega. Täiskasvanud peaksid lastele neid kogemusi võimalikult mitmekesisel moel võimaldama."

MM: Mida on meil oma lähinaabritelt kasvatusteaduses õppida?

LT: "Eeskuju tasub võtta Daugavpilsli Ülikoolist, kus on loodud jätkusuutliku hariduse instituut ja kus on osatud viijeldavaid tegevussuundi viia laia maailma. Viimasel konverentsil Helsingis osales juba 19 riiki. Tegemist on mastaapse ettevõtmisega. Ka probleemipüstitus on mastaapne."